

TCK GENEL HÜKÜMLER

CEZA SORUMLULUĞUNU KALDIRAN VE

AZALTAN SEBEPLER

M. Reşat KOPARAN*

GİRİŞ

Ceza Kanunu'nun 24 ve 34. maddelerinde failin ceza sorumluluğunun ortadan kalktığı ya da azaldığı haller düzenlenmiştir. Ne var ki bu bölümdeki düzenleme konunun doğru biçimde algılanmasını zorlaştırmaktadır.

Çünkü yeni Ceza Kanunumuzun sisteminde suç bir haksızlıktır. Buna karşılık her haksızlık suç teşkil etmez. Zira hukuka uygunluk sebebinin varlığı, özünde bir haksızlık olan eylemi suç olmaktan çıkarır.

Yine, ceza sorumluluğunu doğuran her eylem bir suçtur. Ancak her suç ceza sorumluluğunu doğurmaz. Öyle ki, bir suçun (haksızlığın) işlenmiş olmasına rağmen, failin kusursuz olması onun ceza sorumluluğunu da ortadan kaldırır.

Bazı hallerde ise, failden ya da fiilden kaynaklanan sebeplerle ceza sorumluluğunda azalma olabilir.

Bir nedenin *"hukuka uygunluk nedeni mi"*, yoksa *"kusurluluğu kaldıran bir neden mi"*, olduğunun tespiti önem taşır. Suç teorisi açısından her iki kavramın anlamı da, sonuçları da farklıdır. Şöyle ki; eylem hukuka uygun ise tüm hukuk dalları için hukuka uygundur. Örneğin meşru müdafaa halinde adam öldürme var ise ölenin yakınları sanıktan tazminatta isteyemezler. Oysa *"kusurluluğu kaldıran haller var ise, sanığın eylemi suç (haksızlık) vasfını korur sadece ceza hukuku açısından ceza verilemez."*

* Hakim.

Örneğin zaruret halinde kaldığı için bir evin kapısını kırıp içine giren ve bu şekilde kendisini kovalayan yırtıcı hayvanların elinden kurtulan kişi, konut dokunulmazlığını ihlal ve zarar verme suçlarından ceza almaz ancak kırdığı kapının bedelini ödemek zorunda kalır.

Hukuka aykırılık, tipe uygun olan eylemin hukuk düzenince yasaklanması anlamına gelir. Diğer bir anlatımla hukuka aykırılık değerlendirmesi sadece ceza hukuku kuralları açısından yapılan bir derlendirme değildir. Bir eylemin hukuka aykırı olarak nitelenebilmesi, ceza hukuku dahil tüm hukuk alanları ile çatışmasını gerektirir.¹ Dolayısıyla, bir eylemin hukukun bir dalı ile çatışıp yasaklandığı durumda diğer bir dalı ile ona cevaz verilmesi söz konusu olamaz.

Hukuka uygunluk sebepleri, eylemden önce ya da en geç gerçekleştirilirken vardır, böylelikle eylemin hukuka uygun olarak doğmasını sonuçlayabilir.

Tüm bu anlatılanların ışığında, bu bölümdeki düzenlemenin, “*hukuka uygunluk sebepleri*”, “*kusursuzluk sebepleri*” ve “*kusurluluğu azaltan sebepler*” şeklinde tasnif edilip ayrı maddelerde düzenlenmesi daha uygun ve anlaşılabilir olabilirdi.² Biraz sonra görüleceği üzere bazen bir maddenin bir fıkrasında hukuka uygunluk sebebi, diğer bir fıkrasında ise kusursuzluk sebebi düzenlenmiştir. Bu durum, özellikle hukuk eğitimi almayan uygulayıcıların konuyu doğru algılamasında zorluk yaratabilecek niteliktedir.

Konunun hukuk eğitim alan veya almayan tüm uygulayıcılar yönünden daha iyi anlaşılabilmesi bakımından birbirine karşılık gelen eski ve yeni yasa maddeleri de bir araya getirilerek aşağıdaki şekilde açıklanmaya çalışılmıştır.

¹ Mahmutoglu, Fatih S., “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Hukuka Uygunluk Nedenleri”, *Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi*, Nisan 2005. S. 5, s. 42, İstanbul.

² Yeni Ceza Kanunumuzun mimarlarında olan Sayın İzzet Özgenç’te, alt komisyondaki müzakereler sırasında siyasilere kendilerine karşı başlangıçta güvensizlik gösterdiklerini, bu güvensizlik sebebiyle ilk 34 maddedeki düzenlemelere fazla müdahale edemediklerini, 35. maddeden itibaren (oluşan güvene bağlı) ise istedikleri müdahaleleri gerçekleştirdiklerini eğitim seminerleri sırasında belirtmiştir.

I. KANUN HÜKMÜ VE AMİRİN EMRİNİ İCRA (m. 24)

Bu maddenin birinci fıkrasındaki hal, bir hukuka uygunluk sebebidir. Dolayısıyla hem ceza hukuku hem de özel hukuk anlamında sorumluluğu kaldırmaktadır.

2 ve 4. fıkradaki hal ise, sadece ceza sorumluluğunu ortadan kaldıran kusursuzluk sebebidir.

“Kanunun hükmü ve amirin emri

MADDE 24. - (1) Kanunun hükmünü yerine getiren kimseye ceza verilmaz.

(2) Yetkili bir merciden verilip, yerine getirilmesi görev gereği zorunlu olan bir emri uygulayan sorumlu olmaz.

(3) Konusu suç teşkil eden emir hiçbir surette yerine getirilemez. Aksi takdirde yerine getiren ile emri veren sorumlu olur.

(4) Emrin, hukuka uygunluğunun denetlenmesinin kanun tarafından engellendiği hallerde, yerine getirilmesinden emri veren sorumlu olur.

(TCK Madde 49\1-son - Kanunun bir hükmünü veya salahiyettar bir merciden verilip infazı vazifeten zaruri olan bir emri icra suretiyle, ...işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilemez. Bir numaralı bentte gösterilen halde merciinden sadır olan emir hilafı kanun olduğu takdirde neticesinden hasıl olan cürme müterettip ceza emri veren amire hükmolunur.)”

A. Kanunun Hükmünün Yerine Getirilmesi

Kanun hükmünü yerine getiren kişiye ceza verilmez. Kanun emrini ifa halinde, bir kanun ya da tüzük, yönetmelik gibi maddi hukuk kuralı hükmünü uygulayan kişinin eylemi tipe uygun olsa da hukuka uygun olacaktır.

Kanun hükmü, bazen sadece kamu görevlilerine değil, herkese belirli bir şekilde hareket etme yükümlülüğü yükleyebilir. Böyle bir yükümlülüğün varlığı durumunda ilgilisi hukuka uygunluk sebebinden faydalanabilecektir.³

³ CMK'nın 90. maddesi suç üstü gibi sınırlı durumlarda, sadece kolluk görevlilerine değil herkese geçici olarak yakalama yetkisi vermektedir. Doğaldır ki, yakalamayı gerçekleştiren kişi ister kamu görevlisi olsun isterse olası eylemi suç teşkil etmeyecektir.

24. maddenin 1. fıkrasında kanun hükmünün yerine getirilmesi 765 sayılı Ceza Kanunu’nu 49. maddenin 1. bendinde olduğu şekilde formüle edilmiştir. *“Kanun hükmünün yerine getirilmesi sözünün geçtiği hal-lerde aslında bir görevin ve bu göreve bağlı bir yetkinin kullanılması söz konusu olmaktadır”*. Bu göreve bağlı bir yükümlülüğün veya göreve dayalı bir yetkinin kullanılması söz konusu olmaktadır. Kanun hükmünü icra halinde ve bu bir hukuka uygunluk nedeni olarak karşımıza gelmektedir. Dolayısıyla failin ceza sorumluluğunu da ortadan kaldırmaktadır.

Örnek; bir kolluk görevlisinin arama kararını veya emrini yerine getirmesi, bir icra memurunun haciz için konuta girmesi gibi.

B. Yetkili Merciiin Emrinin Yerine Getirilmesi

“Emir, amirin, hiyerarşik bakımdan altında olan memura, belli bir şeyi yapması, ya da yapmaması için yönelttiği bir irade tezahürüdür.”

24. maddenin 2, 3 ve 4. fıkralarında düzenlenen neden bir hukuka uygunluk nedeni değildir. Bu bir kusurluluğu ortadan kaldıran nedendir. Yetkili merciiin emrinin yerine getirilmesi halinde, eğer verilen emir hukuka uygunsa bu emre muhatap olan kişi açısından burada göreve dayalı bir yükümlülüğün yerine getirilmesi söz konusudur, bu bir hukuka uygunluk nedeni değildir. Buna karşılık mevzuatımızda emrin hukuka aykırı olmasına rağmen yerine getirilebilmesini sağlamaya yönelik düzenlemelere yer verilmiştir.

Eski TCK’nın 49/1. maddesindeki düzenleme hatalı olup konusu suç teşkil eden emrin yerine getirilmesine cevaz verildiği şekilde anlaşılmaya elverişlidir. Buna karşılık 1982 Anayasası’nın 137/2. maddesiyle konusu suç teşkil emrin yerine getirilmesini kesin bir ifade ile yasaklamış, yerine getirenin cezai sorumluluktan kurtulamayacağını öngörmüştür.

1.Konusu Suç Teşkil Eden Emrin Yerine Getirilmesi Sorunu

“Konusu suç teşkil eden emir hiçbir suretle yerine getirilmeyecektir. Aksi takdirde yerine getiren ile emri veren sorumlu olur.” Bu gibi durumlarda aslında emir hukuka aykırıdır, ama bu emre muhatap olan kişi, belli şartların yerine getirilmiş olması halinde, bu emri yerine getirmek mec-

buriyetindedir. Burada aslında kullanılması gereken kavram *“hukuka aykırı ve fakat bağlayıcı emrin yerine getirilmesidir.”*

Örneğin PVSK’nın 13 ve 16. maddesi DMK’nın 13. maddesi kanunsuz emir olarak da AY’nin 137. maddesinde düzenlenmiş olan budur. *“Emri alan, bunun Anayasa, yasa veya tüzüklere aykırı olduğunu görürse, yerine getirmez, bu aykırılığı emri verene bildirir. Amir emrinde ısrar eder ve bunu yazılı olarak yinelerse emir yerine getirilir.”* Yerine getirenin sorumluluğu yoktur. Ancak *“konusu suç teşkil ederse yerine getiren de sorumluluktan kurtulamaz.”*

Devlet memurları kanununda hukuka aykırı emrin tekrarının yazılı olması yönünde bir düzenlemeye yer verilmiştir. Buna karşılık PVSK’nın 16. maddesinde ise emrin yazılı olması gerekmez emir sözlü olarak da tekrarlanabilir

2. Emrin, Hukuka Uygunluğunun Denetlenmesinin Kanun Tarafından Engellenmesi ve Emri Veren Sorumluluğu

“Emrin hukuka uygunluğunun denetlenmesinin kanun tarafından engellendiği hallerde yerine getirilmesinden emri veren sorumlu olur”. Bu hüküm Askeri hiyerarşideki emirler açısından söz konusudur. TSK İç Hizmet Kanunu’nun 14. maddesine göre;⁴ *“emir bizatihi suç teşkil etse ve bu emre muhatap olan kişide bu emrin konusunun suç oluşturduğunu bilse bile bu emri yerine getirecektir.”* Meğerki emri verenin suç işlemek kastı ile hareket etmiş olduğunu bilsin, yani burada kişinin emri yerine getirmemesi için sadece emir konusunun suç oluşturduğunu bilmesi yetmiyor aynı zamanda bu emri veren üstünde bu emri vermekle suç işleme kastını güttüğünü böyle bir kasta sahip olduğunu da bilmesi lazımdır.

“Ancak bu durumda bu emrin yerine getirilmesi ceza hukuku bakımından sorumluluğu gerektirmeyecektir.”

⁴ TSKİHK m. 14 Ast; amir ve üstüne umumi adap ve askeri usullere uygun tam bir hürmet göstermeye, amirlerine mutlak surette itaate ve kanun ve nizamlarda gösterilen hallerde de üstlerine mutlak itaate mecburdur.

Ast muayyen olan vazifeleri, aldığı emri vaktinde yapar ve değiştiremez, haddini aşamaz. İcradan doğacak mesuliyetler emri verene aittir. İtaat hissini tehdit eden her türlü tezahürler, sözler, yazılar ve fiil ve hareketler cezai müeyyidelerle men olunur.

II. MEŞRU SAVUNMA VE ZORUNLULUK HALİ (m. 25)

A. Meşru Savunma (m. 25/1)

İnsan doğasının sonucudur ki, kendisine yönelik bir saldırıyı def etmek amacıyla kuvvet kullanabilir. Hukuken korunan değerlerin saldırıya karşı savunulması kuvvet kullanmayı da mümkün hale getirmektedir.

“YTCK MADDE 25. - (1) Gerek kendisine ve gerek başkasına ait bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırıyı o anda hal ve koşullara göre saldırı ile orantılı biçimde defetmek zorunluluğu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez.

(2) Gerek kendisine gerek başkasına ait bir hakka yönelik olup, bilerek neden olmadığı ve başka suretle korunmak olanağı bulunmayan ağır ve muhakkak bir tehlikeden kurtulmak veya başkasını kurtarmak zorunluluğu ile ve tehlikenin ağırlığı ile konu ve kullanılan vasıta arasında orantı bulunmak koşulu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez.

ETCK Madde 49\2- Gerek kendisinin gerek başkasının nefesine veya ırzına vuku bulan haksız bir taarruzu fihhal defî zaruretinin bais olduğu mecburiyetle,

(3) Gerek nefisini ve gerek başkasını vukuuna bilerek mahal vermediği ve başka türlü tahaffuz imkanında olmadığı ağır ve muhakkak bir tehlikeden muhafaza etmek zaruretinin bais olduğu mecburiyetle, işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilemez.”

Madde 25/1’de eskiden farklı olarak *“bir hakka yönelmiş haksız saldırı”*ya yönelik savunma halinden bahsedilmiştir.

Önceki düzenlemede meşru savunmadan bahsedebilmek için söz konusu saldırının *“cana”* veya *“ırza”* yönelik olması gerektiği aranmaktaydı. Yeni düzenlemede saldırının bir hakka yönelmiş olması yeterli sayılmıştır. Gerekçede bunun sebebi; *“...kişileri suç işlemekte caydıracak en etkin araçlardan birisi, suçu işlediklerinde karşılık görebilecekleri endişesi olduğundan, meşru savunma hakkının böylece genişletilmesi, kriminolojik yönden caydırıcı etki de yapabilecektir.”* şeklinde açıklanmıştır. Bu gerekçenin yerindeliği tartışmaya açıktır. Özellikle kişileri adeta kendiliğinden hak almaya teşvik edip, bireylere cezalandırma yetkisi verircesine kaleme alındığı belirtilerek eleştirilmektedir.⁵

⁵ Mahmutoğlu, Fatih S., *a.g.e.*, s. 49.

Gerçekten de kişileri suç işlemekten caydıracak olan güç kamu otoritesidir. Buna karşılık meşru savunmanın amacı hukuken korunan değerleri savunma hakkını ilgilisine vermektir.

Yeni düzenlemede korunan haklar bakımından meşru savunmanın sınırlarının genişletilmiş olması olumludur. Böylece, konut dokunulmazlığı, mülkiyet, zilyetlik, eğitim hakkı, velayet hakkı dahi meşru savunmaya konu olabilecektir.⁶ Halbuki eski düzenlemede bu hakların korunması hali sadece tahrik indirimini sonuçlayabilirdi.

Yeni düzenlemede; “gerçekleşen haksız saldırı” ile “gerçekleşmesi muhtakkak saldırı” ve “tekrarı muhtakkak haksız saldırı” “haksız saldırı” kapsamında değerlendirilmiştir.

Meşru savunmanın en temel koşulu ise “savunma ile saldırının oranlı olması” yani “savunmanın saldırıyı def edecek ölçüde olmasıdır”.

25. maddenin birinci fıkrasındaki durum oluştuğunda faile ceza verilemez. Yani böyle bir durum söz konusu olduğunda failin fiili için bir hukuka uygunluk sebebi vardır.

1. Meşru Savunmanın Şartları

a. Saldırıya İlişkin Şartlar

- Saldırı olmalı,
- Saldırı elan mevcut olmalı.
- Kişilerin korunabilen bir hakkına yönelik olmalı.
- Meşru savunma ile giderilebilecek bir tarzda olmalı

Mesela; bir insana sövülürken meşru savunmada bulunamazsınız. Ama bir kişinin şerefi meşru savunmaya layık değer olmadığı için değil sövme fiili karşısında bir adamın ağzına lafı tıkayamayacağınız için meşru savunma hükümlerini uygulayamazsınız

⁶ Hakeri, Hakan, *Sorularla Ceza Hukuku*, Türkiye Barolar Birliği yayını, s. 68-69.

b. Savunmaya İlişkin Şartlar

• Savunmada zorunluluk olmalı. Kanunda bu konuda zorunluluk yoktur. Kanun kaçma imkanı varken niye kaçmadın da karşı koydun denemez.

- Savunma saldırana karşı olmalı.
- Savunma saldırı ile orantılı olmalı.

Buradaki ölçüt; yapılacak olan savunma saldırıyı defedecek bir savunma olmalıdır ve defedecek nitelikte yapılmalıdır.

Örnek; bir kişinin elinden çantası alıp kaçıyorsa o kişiyi etkisiz hale getirmek için yumruk atması veya yere düşürmesi orantılı olacaktır.

27. madenin ikinci fıkrasında ise bir kusurluluğu kaldıran sebep düzenlenmiştir. Eğer “*meşru savunmada sınırın aşılması mazur görülebilecek bir heyecan, korku veya telaştan ileri gelmiş ise faile ceza verilmmez*”. Görüldüğü gibi bu durumda failin eylemi hukuka uygun kabul edilmemekte ancak failin içinde bulunduğu durum kusurluluğunu ortadan kaldıran bir hal olarak değerlendirilmekte ve faile ceza verilmemektedir.

B. Zorunluluk Hali (m. 25/2)

Zorunluluk hali, bir hukuka uygunluk nedeni değildir. Çünkü bu durumda failin eylemi hukuka aykırılık vasfını korumaktadır. Ancak bu durumda failin kusurlu olmadığının kabulü söz konusudur.

Zorunluluk hali, failin bilerek meydana getirmediği bir tehlikeden kendisin veya bir başkasını kurtarmak için, tehlikeyi uzaklaştırmaya yetecek ölçüde bir eylemi gerçekleştirmesidir. Karşılaşılan tehlike sebebiyle üçüncü kişiye zarar verilmesi söz konusudur.

Karşılaşılan tehlikenin insan veya hayvan hareketlerinden ya da doğa olaylarından kaynaklanmış olması hali sonucu değiştirmez, mevcut tehlike yanında gerçekleşmesi kuvvetle muhtemel tehlikenin varlığı da yeterlidir.⁷

⁷ Mahmutoglu, Fatih S., *a.g.e.*, s. 51-52.

Zorunluluk hali sadece fail için bir cezasızlık sebebi olduğundan yardım eden veya azmettiren bakımından ceza sorumluluğu tamdır.

Hukuka uygunluk sebebinin varlığı fail bakımından beraat kararı verilmesi sonucunu doğurur, buna karşılık kusursuzluk sebebi olan zorunluluk halinde ise ceza verilmesine yer olmadığı kararı⁸ verilmek gerekir.(CMK'nın 223 (3)-b)

1. Zorunluluk Halinin Şartları

a. Kişinin kendisinin veya başkasının sahip olduğu bir hakka yönelik olarak kendisinin sebep olmadığı bir tehlike bulunmalı,⁹

b. Bu tehlikeden başka türlü korunmak olanağı bulunmamalı,

c. Bu tehlike ağır ve muhakkak olmalı,

d. Tehlikenin ağırlığı ile zorunluluk haline konu yapılan durum ile kullanılan vasıta oranlı olmalıdır.

Örneğin; soğuktan donmak üzere olan bir kişi kapısı kilitli bir dağ kulübesinin kapısını kırıp içeriye girdiğinde ve içeride bulunan yiyecekleri yiyip odunları yakarak ısındığında failin eylemi hukuka aykırıdır, ancak onun içinde bulunduğu zorunluluk hali yaptığı eylemler açısından onu kusurlu olmadığının kabulünü gerektirir ve bu nedenle faile; konut dokunulmazlığını ihlal, ızzar, hırsızlık gibi suçlardan dolayı ceza verilemez. Ama fail içeriye girdikten sonra içeride bulunan bir kol saatini almış ise suç oluşur.

Zorunluluk hali, genel hükümlerde sadece ceza sorumluluğunu bir bütün olarak ortadan kaldıran neden şeklinde düzenlenmiştir. Özel hükümler bakımından ise, zorunluluk hali yeni ceza kanunu sisteminde bazı hallerde kusurluluğu azaltan neden bazı hallerde ise kusurluluğu ortadan kaldıran bir neden olarak düzenlenmiştir.

⁸ Hakeri, Hakan, *Sorularla Ceza Hukuku*, Türkiye Barolar Birliği yayını, s. 66-67.

⁹ Yasada “bilerek” ifadesinin yer alması tesadüfi değildir. Dolayısıyla, tehlikeye taksirle sebebiyet verilmesi durumunda da ilgilin kusursuzluk sebebinden faydalandırılması gerekir. Teoride bilinçli taksir halinde dahi zorunluluk halinden faydalandırılması savunulmaktadır.(Bkz. Mahmutoglu, Fatih S., *a.g.e.*, s. 52).

Bu Kanun'un çeşitli suç tanımları ile bağlantılı olarak da ayrıca zorunluluk hali hükümlerine yer verilmiştir ve o hükümlerde zorunluluk hali ceza sorumluluğunu büsbütün ortadan kaldıran bir neden olarak değil yerine göre ceza sorumluluğunu azaltan bir nedendir.

Organ ve dokularını içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik koşulların dayatması ile satmak zorunda kalan kişi bakımından ceza indirimi veya ceza vermekten tamamen vazgeçme yetkisi hakime verilmiştir. (TCK m. 92) Hırsızlık suçunun ağır ve acil biri ihtiyacı karşılamak için işlenmesi (TCK m. 147) durumunda da hakime benzer bir takdir yetkisi tanınmıştır. Aynı şekilde savaş zamanında düşman devlet toprağında bulunup ta bu devletin ordusunda görev almak zorunda kalan vatandaş hakkında ise ceza verilemeyeceği (TCK 303/4) öngörülmüştür.

III. HAKKIN KULLANILMASI VE İLGİLİNİN RIZASI (m. 26)

"Hakkın kullanılması ve ilgilinin rızası

MADDE 26.-(1) Hakkını kullanan kimseye ceza verilmez.

(2) Kişinin üzerinde mutlak surette tasarruf edebileceği bir hakkına ilişkin olmak üzere, açıkladığı rızası çerçevesinde işlenen fiilden dolayı kimseye ceza verilmez. (Yeni)"

A. Hakkın Kullanılması

Maddenin 1. fıkrasında hakkın kullanılması hukuka uygunluk sebebi olarak düzenlenmiştir.

Bir hak, kanun tüzük, yönetmelik genelge gibi nizamlara dayanabilir ve hukuken tanınmış düzenlenmiş olmak kaydıyla, bir mesleğin icrasından doğabilir. Hakkın dayanağının özel hukuk, kamu hukuku, idari işlem yargısal bir karar olması sonucu değiştirmez.

Ancak, hakkın kaynağında belirtilen sınırlar içinde kullanılması şarttır.

Burada hakkın doğrudan kullanılabilir olması gerekir. Eğer hak, bir mercie başvurularak kullanılabilecekse, hakkın icrasından söz edilemez.

Zilyetliğin korunması (MK'nın 981. m), basının haber verme hakkı, iddia ve savunma dokunulmazlığı (TCK'nın m. 128), tıbbi müdahaleler, spor hareketleri fiiller hakkın icrası kapsamındadır.

B. İlgilinin Rızası:

Maddenin 2. fıkrasında ilgilinin rızası hukuka uygunluk sebebi olarak düzenlenmiştir. Rıza, hak sahibinin sahibi olduğu hukuki değerden vazgeçmesi olup, o değeri ceza normunun korumasından çıkarmaktadır.

Rızanın bir hukuka uygunluk sebebi sayılıp sayılmayacağı çok eskiden beri tartışmalıdır. Rızanın hukuka uygunluk sebebi olabilmesi için, kişinin *“üzerinde mutlak surette tasarrufta bulunabileceği bir hakka ilişkin”* olması gerekir. Eğer mağdur gerçek kişi olmayıp kamu ise rızanın varlığı suçun oluşmasını etkilemez.

Aynı şekilde ilgilinin bu hakla ilgili rıza açıklamaya da ehil olması gerekir. Rızayı korunan hukuki sahibi veya vekili açıklayabilir. Her halükarda rıza beyanında bulunan kişinin akıl ve ruh olarak sağlıklı olması, rızanın konusu ile ilgili doğru bilgilendirilmiş (iradesi fesada uğratılmamış) olması şarttır.

Doğaldır ki rıza, suçun oluşumu açısından fiilin işlenmesinden önce ya da en geç işlendiği sırada açıklandığında hukuki sonuç doğurur. Rıza açık olabileceği gibi örtülü de olabilir.

Örnek; Malvarlığına yönelik fiiller, özel hayata ve konut dokunulmazlığına yönelik fiiller, takibi şikayeti gerektiren suçlar gibi.

IV. SINIRIN AŞILMASI (m. 27)

A. Hukuka Uygunluk Nedenlerinde Sınırın Taksirle Aşılması

27/1. maddede ceza sorumluluğunu ortadan kaldıran nedenlerin hepsini kapsamına alacak surette sınırın kast olmaksızın aşılması hali düzenlenmiştir.

“MADDE 27. - (1) Ceza sorumluluğunu kaldıran nedenlerde sınırın kast olmaksızın aşılması halinde, fiil taksirle işlendiğinde de cezalandırılıyor-

sa, taksirli suç için kanunda yazılı cezanın altıda birinden üçte birine kadar indirilerek hükmolunur.

(2) Meşru savunmada sınırın aşılması mazur görülebilecek bir heyecan, korku veya telaştan ileri gelmiş ise faile ceza verilmez. (Yeni)

(ETCK 50 – 49. maddede yazılı fillerden birini icra ederken kanunun veya salahiyyetkar makamın veya zaruretin tayin ettiği hududu tecavüz edenler cürüm Ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasını müstelzim ise sekiz seneden aşağı olmamak üzere hapis ve müebbet ağır hapis cezasını müstelzim olduğu takdirde altı seneden on beş seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Sair hallerde asıl suça müretteb ceza altıda birinden eksik ve yarısından ziyade olmamak üzere indirilir ve ağır hapis hapse tahvil olunur ve amme hizmetlerinden müebbet memnuiyet cezası yerine muvakkat memnuiyet cezası verilir.)”

Fail sınırı kasten aşar ise ceza sorumluluğunu ortadan kaldıran nedenlerden yararlanamayacaktır. Örneğin evine saldırı amaçlı gelen hasmını gören fail onun bu gelişinin kendisini cezadan kurtaracağını düşünerek kasten öldürür ise ceza sorumluluğu azalmaz, kasten öldürmeden dolayı sorumlu olur.

Sınırın kasten aşılması durumunda bağımsız suç olarak düzenlendiği haller vardır. Örneğin, 256. maddede kamu görevinin yerine getirilmesinde sınırın aşılması gibi.

Eğer fail sınırı kasten değil taksirle aşmış ise 27/1 maddesine göre sınır aşılarak işlenen eylem taksirle işlendiğinde de cezalandırılabilen bir eylem ise taksirden dolayı sorumlu olur ancak taksirli suça göre daha az bir ceza ile cezalandırılır. Doğaldır ki, eylem taksir ile işlemez nitelikte ise ceza sorumluluğu olmayacaktır. Ancak özel hukuk sorumluluğu söz konusu olabilecektir.

B. Hukuka Uygunluk Nedenlerinde Sınırın Aşılmasının Özel Hali

27. maddenin ikinci fıkrasında ise meşru savunma sınırının aşılmasının özel hali düzenlenmiştir. Sınırın bu fıkrada belirtildiği şekilde (mazur görülebilecek bir heyecan, korku veya telaştan) aşılması sadece meşru savunma halinde söz konusu olabilir. Bu durum sınırın mücbir sebeple aşılması halidir.

Dikkat edilecek olursa, meşru savunma bir hukuka uygunluk sebebi iken, bu sınırın korku, panik, heyecan ve telaştan dolayı aşılması hali ceza sorumluluğunu ortadan kaldıran bir sebeptir.¹⁰ Sınırın mücbir sebeple aşılması durumunda failin somut olayda içinde bulunduğu ruh halinin adil bir tarzda göz önüne alınması gerekir.

Zorunluluk hali kusurluluğu etkileyen bir nedendir. Duruma göre (zorunluluk halinde sınırın korku panik ve telaştan aşılması halin dede) hakim faile ceza vermemek veya cezasında indirim yapmak konusunda takdir yetkisine sahip olmalıydı. Ancak tasarı komisyonda değiştirilmiştir. Bu nedenle ancak bazı hallerde zorunluluk hali ayrıca düzenlenerek hakime takdir yetkisi tanınma yoluna gidilmiştir.

V. CEBİR VE ŞİDDET, KORKUTMA VE TEHDİT (m. 28)

“MADDE 28. - (1) Karşı koyamayacağı veya kurtulamayacağı cebir ve şiddet veya muhakkak ve ağır bir korkutma veya tehdit sonucu suç işleyen kimseye ceza verilmez. Bu gibi hallerde cebir ve şiddet, korkutma ve tehdidi kullanan kişi suçun faili sayılır. (Yeni)”

Eski ceza yasamızda karşılığı bulunmayan bu düzenleme ile cebir şiddet, muhakkak ve ağır korkutma veya tehdit etkisinde suç işlenmesi halinde sorumluluğun cebir, şiddet veya korkutma ve tehdidi kullananana ait olacağı öngörülmüştür.

Failin irade yeteneğini ortadan kaldıran cebir, şiddet, ağır korkutma veya tehdit, kusurluluğu ortadan kaldıran haldir. Cebir, şiddet, korkutma veya tehdit altında bir suç işleyen bir kişinin sorumlu tutulmaması konusundaki eğilim Roma Hukuku'na kadar dayanır.

Burada cebir ve şiddetten anlaşılması gereken husus, maddi (fiziki) cebirdir. Doğrudan doğruya başkasının vücudu üzerinde zorlamada bulunularak bir suç fiili işlendiğinde cebir ve şiddet hali söz konusudur. Cebir sonucunda suçu maddi olarak işleyen kişinin iradesi yoktur. Cebir halinde kişi isteği ile hareket etmeyip, hareket ettirilmektedir. Karşı koyamayacağı veya kurtulamayacağı cebir ile, bir kişiye suç işletilmesi halinde suç işletilen kişiye ceza verilmez.

¹⁰ Teoride, sınırın mücbir sebeple aşılması durumu hukuka uygunluk sebebi olarak da tanımlanmaktadır. (Bkz., Mahmutoglu, Fatih S., a.g.e., s. 57) Kanaatimce yasanın ifade biçimi itibariyle buna imkan yoktur.

Korkutma (ikrah), halen var olan ağır ve muhakkak zarardan kendisini veya başkasını korumak amacıyla bir kimsenin bir suçu işlemesidir. Hırsızlığa zorlanmak için sürekli olarak dövülen kişiyi hırsızlık yapmasında korkutma söz konusudur.

Tehdit ise, gerçekleşmesi failin isteğinin yerine getirilmesi şartına bağlı kılınan bir kötülüğün mağdura bildirilmesidir. Bu durumda, kişiye, kendisine veya yakınlarına yönelik zarar tehdidi dolayısıyla bir suç işlemesi için zorlamada bulunmaktadır. Örneğin, oğlunun öldürülmemesi karşılığında bir yerden hırsızlık yapan baba tehdit altında suç işlemiştir. Çünkü suçu işlemeyi takdirde oğlunun öldürüleceği kendisine bildirilmiştir. Bu şekilde failin (örnekte babanın) eylem (örnekte hırsızlık) üzerindeki iradesi sakatlanmıştır.

Tehdit ve korkutmanın failin ceza sorumluluğunu kaldırabilmesi için bu tehdit ve korkutmanın muhakkak olması gerekir. Soyut tehdit ve korkutmaların, basit nitelikli tehditlerin suç işlemeye yönelmesi söz konusu olmayacağından failin sorumluluğu kalkmaz. Yine tehdidin içeriği ve ağırlığı ile yaptırılan eylemin de karşılaştırılması gerekir. Basit bir tehdit ile büyük bir suç işleyen hem de bu suçtan kendisine de yarar sağlayan kişinin tehdit altında suç işlediğinden söz edilemeyecektir.

Tehdit ve korkutmanın muhakkak olması gerektiği konusunda, bu muhakkaklığın neyi kapsadığı yasa da yer almamıştır. İtalyan Ceza Kanunu'nda yer alan ıztırar haline ilişkin şartlar burada da geçerli olmalıdır. Bu şartlar şunlardır;

a. Gelecekte gerçekleşecek bir kötülük bildirilmelidir ve tehdit haksız olmalıdır,

b. Tehdit, kişiye gerçekleştirilebilir ağır ve muhakkak bir zarar içermelidir. Tehdit, az veya çok ağır olabilir. Ancak, bir eşyaya yönelik tehdit cezasızlık sonucuna yetmez. Pek hafif bir zarardan korunmak amacıyla ağır bir suç işlemeyi kabul eden kişi tehdit altında suç işlemiş sayılamaz.

c. Tehdit edilen kişi bu duruma kendi haksız hareketi ile sebep olmamalıdır.

d. Tehdit edilen, tehditle istenen hususu gerçekleştirmekten başka türlü kaçınmamalıdır. Bunun için hukuk düzeni tarafından öngörülen

koruma araçlarına başvurarak (şikayet, ihbar vs.) tehlikeden kurtulmaya, kaçmaya, karşı koymaya elverişli makul ve kuvvetli bir ihtimal bulunmamalıdır. Bu durum değerlendirilirken tehdit edenin ve tehdit edilenin kişilikleri, yaşı, cinsiyeti, içinde bulunulan halin özellikleri, kullanılan araçlar gibi hususlar birlikte değerlendirilmelidir.

e. İşlenen fiil ile maruz kalınan tehdit arasında makul bir oran bulunmalıdır.¹¹

VI. HAKSIZ TAHRİK (m. 29)

"MADDE 29. - (1) Haksız bir fiilin meydana getirdiği hiddet veya şiddetli elemin etkisi altında suç işleyen kimseye, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine on sekiz yıldan yirmi dört yıla ve müebbet hapis cezası yerine on iki yıldan ons ekiz yıla kadar hapis cezası verilir. Diğer hallerde verilecek cezanın dörtte birinden dörtte üçüne kadarı indirilir. ETCK Madde 51 - (Değişik: 9/7/195 -6123/1 m.) Bir kimse haksız bir tahrikin husule getirdiği gazap veya şedit bir elemin tesiri altında bir suç işler ve bu suç ölüm(Ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis) cezasını müstelzim bulunursa müebbet ağır hapis cezasına ve müebbet ağır hapis cezasını müstelzim bulunursa yirmi dört sene ağır hapis cezasına mahkum olur. Sair hallerde işlenen suçun cezasının dörtte biri indirilir."

"Tahrik ağır ve şiddetli olursa ölüm (Ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis)cezası yerine yirmi dört sene ve müebbet ağır hapis cezası yerine on beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezası verilir. Sair cezaların yarısından üçte ikisine kadarı indirilir"

Hiddet veya şiddetli elemin haksız bir fiil sonucu ortaya çıkması gerekir. Maddeye bu ibarenin eklenmesinin amacı, ülkemizde özellikle "töre veya namus cinayeti" olarak adlandırılan akraba içi öldürme suçlarında haksız tahrik indiriminin yanlış biçimde uygulanmasının önüne geçmektir.¹²

Bu düzenlemeyle bir suçun mağduruna yönelik olarak gerçekleştirilen filler dolayısıyla fail, haksız tahrik indiriminde faydalanamayacaktır.

¹¹ Gülşen, R., "TCK Tasarısında Ceza Sorumluluğunu Kaldıran Nedenlerden Cebir, Şiddet, Korkutma, Tehdit", *Hukuki Perspektifler Dergisi*, S. 2.

¹² Yasa gerekçesi için bkz., Özgenç, İ., *Gerekçeli Türk Ceza Kanunu*, s. 110, Ankara 2004.

Ancak haksız fiili yapan kişiye yönelik fiilin varlığı halinde bu madde uygulanabilecektir.

Eski yasadaki adi ve ağır tahrik ayırımı kaldırılmış, buna karşılık tahrik halinde öngörülen indirimin yukarı ve aşağı sınırları arasında hakime geniş bir takdir yetkisi tanınmıştır.

Eski Ceza Yasası'nda tahrikin hafif ve ağır olmak üzere iki şekilden bahsedilmiş ise de, bir birinden ayırt edilmesini belirleyecek kesin bir ölçü konulmamıştır. Şayet haksız hareket, niteliği ve işleniş şekli itibarıyla önemli boyutlara ulaşmışsa, haksız ağır tahrikin varlığı gerekir. Tahrikin varlığı ve derecesi, failin durumu ve yöresel koşullara göre değerlendirilmeli, olayın işleniş şekli, niteliği, özellikleri, tahrik edenle failin hal ve davranışları nazara alınmalıdır.¹³

Haksız tahrikten söz edebilmek için;

- Tahriki oluşturan bir fiil bulunmalıdır,
- Bu fiil haksız olmalıdır,
- Fail, öfke ve siddetli elemin etkisi altında bulunmalıdır,
- Failin işlediği suç, bu ruhi durumun tepkisi olmalıdır.¹⁴

VII. HATA (m. 30)

A. Genel Olarak

TCK'nın 30. maddesi ile eski Yasamızın 52. maddesindeki "*şahısta hata*" ve "*hedefte sapma*" şeklindeki düzenleme terkedilmiştir.

Buna göre, şahısta hata halinde bazen yeni Yasa'nın 30/1, bazen de 30/2. maddelerinin uygulanması söz konusu olabilecektir.

Hedefte sapma halinde suça teşebbüs ve içtima hükümleri uygulanacaktır.

¹³ YCGK, 02.12.1997, 1-283/279, bkz., Meran, N., *Gerekçeli-Karşılaştırmalı Türk Ceza Kanunu*, s. 150-151, Ankara 2004.

¹⁴ YCGK, 20.06.2000, 4-126/135, bkz., Meran, N., *Gerekçeli-Karşılaştırmalı Türk Ceza Kanunu*, s. 152-153, Ankara 2004.

Daha önce üç fıkradan oluşan maddeye 5377 sayılı Yasa'yla (4.) fıkra eklenmiştir.¹⁵

"MADDE 30. - (1) Fiilin icrası sırasında suçun kanuni tanımındaki maddi unsurları bilmeyen bir kimse, kasten hareket etmiş olmaz. Bu hata dolayısıyla taksirli sorumluluk hali saklıdır.

(2) Bir suçun daha ağır veya daha az cezayı gerektiren nitelikli hallerinin gerçekleştiği hususunda hataya düşen kişi, bu hatasından yararlanır.

(3) Ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenlere ait koşulların gerçekleştiği hususunda kaçınılmaz bir hataya düşen kişi, bu hatasından yararlanır.

ETCK Madde 52 - Bir kimse bir hata veya sair bir arıza yüzünden cürümünü kast ettiği şahıstan başka bir şahsın zararına işlemiş olursa cürümden zarar gören kimsenin sıfatından neşet eden ve cezayı şiddetlendiren esbap faile tahmil olunmaz. Belki cürüm kast olunan şahsa karşı işlenmiş gibi telakki olunarak fail, cürümün tazammun edebileceği esbabı muhaffifeden istifade eder.

(4) İşlediği fiilin haksızlık oluşturduğu hususunda kaçınılmaz bir hataya düşen kişi, cezalandırılmaz. (Yeni)

(29.06.2005 T.5377 sayılı Yasa'nın 4. maddesiyle eklenmiştir)"

B. Kastı Ortadan Kaldıran Hata:

1. Suçun Maddi Unsurlarında Hata

Kast, suçun kanuni tanımındaki maddi unsurların bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesidir. Bu unsurlara ilişkin bilgisizlik, eksik veya yanlış bilgi sahibi olunması durumu ise suçun maddi unsurlarda hata olarak adlandırılır. Böyle bir hata kastın varlığına engel olur.¹⁶ Şayet fiil, taksirle işlenebilen bir suç ise failin taksirden dolayı kusurlu bulunması mümkündür. (m. 30/1)

¹⁵ Daha önce Yasa'nın 4/2. fıkrasındaki düzenleme 5377 sayılı Yasa ile metinden çıkarılmış, değişik bir ifadeyle 30.mad.ye eklenmiştir. Metinden çıkartılan 4. maddenin 2. fıkrası "Ancak sakınamayacağı bir hata nedeniyle kanunu bilmediği için meşru sanarak bir suç işleyen kimse cezaen sorumlu olmaz." şeklindeydi.

¹⁶ Yasa gerekçesi için bakınız. Özgenç, İ., *Gerekçeli Türk Ceza Kanunu*, s. 111, Ankara 2004.

Hatanın suçun unsurlarından hangisine yönelik olduğunun tespiti sonucu belirlemek açısından önemlidir.

Suçun temel şekli açısından kastı ortadan kaldıran hata yapılabilir. Hırsızlık konusu malın bir başkasına ait olduğunu bilmemesi kastı ortadan kaldıran bir hatadır (30/1).

Örnek: Fail yakalanan orman emvalinin kaçak olduğunu bilmediğini beyan ettiğinde ne olur? Orman emvalinin kaçak olup olmadığının bilinip bilinmemesi suçun maddi unsuruna (konu) ilişkindir ve bu durum sanığın kastını etkileyen bir durumdur. Burada fail suçun maddi unsurlarında yanılmıştır. Onun bu yanılığının haklılığına göre ceza tertibi gerekir.

TCK 30/1'e göre, suçun kanuni tanımındaki maddi unsurları bilmiyor ise fail kasten hareket etmiş sayılmaz. Bu durumda eylem taksirle cezalandırılabilen bir eylem ise taksirle suç işlenmiş olur, eylemin taksirli işlenmiş olması suç teşkil etmiyor ise faile ceza verilemez.

Örnek: Ormanda ava giden avcı kıpırdayan çaliya doğru ateş ettiğinde çalının arasındaki kişiyi vurduğunda maddi unsorda hata vardır ve fail kasten adam öldürme suçundan cezalandırılmaz ancak taksirle ölüme neden olmaktan cezalandırılır.

Örnek: Cinsel ilişkiye girdiği kızın yaşının büyük olduğunu düşünerek onunla cinsel ilişkiye giren sanığın durumu ne olur? Mağdurun yaşında hata suçun maddi unsurunda hata anlamına gelir ve bu hatasının doğru olduğu anlaşılıyor ise 30/1 maddesi kapsamında sanığın kastı yok kabul edilir. Bu suçun taksirle cezalandırılması da söz konusu olmadığından faile ceza verilemez.

2. Suçun nitelikli unsurlarında hata

Suçun nitelikli unsurlarında hata, bir suçun daha ağır veya aha az cezayı gerektiren nitelikli unsurlarının somut olayda gerçekleştiği hususundaki yanılığı ifade eder. Bu hata halinde, nitelikli unsur açısından kastın varlığından söz edilemez (m. 30/2)

30/2 maddesinde failin suçun nitelikli hallerinde yanılmasından yararlanacağı hükme bağlanmıştır. Herhangi bir kişiyi öldürmek isteyen kişi hata ile babasını öldürür ise faile babasını öldürmekten kaynaklanan

nitelikli hal değil kastan adam öldürme suçundan ceza verilir. Babasını öldürmek isterken bir başkasını öldüren kişi de babasını öldürmekten değil normal öldürmekten dolayı cezalandırılır. Olay yerinde bulunan bir başkasına isabet (eski hedefte sapma) durumunda bu hata kuralları değil genel kurallara (kast, olası kast) uygulanacaktır.

Suçun nitelikli unsurlarındaki hata halini ağırlaştırıcı ve hafifletici sebepler yönünden ayrı ayrı irdelemek konunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

a. Hafifletici sebeplerde hata

aa. Fail, eyleminde hafifletici sebepler olmadığı halde var olduğu zannı ile davranmış ise bu hatasından yararlanacaktır. Somut olayda değersiz olduğunu düşünerek çok değerli ve pahalı bir kolyeyi çalan hırsızlık suçunun faili bu hatası sebebiyle TCK'nın 145. maddesindeki ceza indiriminden faydalanabilecektir.¹⁷

bb. Eylemde hafifletici sebepler bulunduğu halde, fail olmadığı düşüncesi ile hareket etmiş ise bu halde de hatasından faydalanacaktır. Yukarıdaki örneğin tersinden hareketle, somut olayda çok değerli bir kolyeyi çaldığını düşünürken taklidin alan hırsızlık faili de TCK'nın 145. maddedeki ceza indiriminden faydalanabilecektir.¹⁸

b. Ağırlaştırıcı Sebeplerde Hata

aa. Fail, eyleminde ağırlaştırıcı sebeplerin varlığı bilerek ve göze alarak hareket etmiş, ancak gerçekleşen suçta bu sebepler bulunmuyorsa yine mefruz suç kuralları gereği hatasından faydalanacaktır. Somut olayda babasını öldürdüğünü sanan, ancak bir başkasını öldüren failin aleyhine ağırlaştırıcı sebepler uygulanamaz...

bb. Netice sebebiyle ağırlaştırılmış suçun (TCK m. 23) varlığı halinde, daha ağır neticenin faile yüklenebilmesi için, failin bu netice bakımından en azından taksirle hareket etmesi gerekir. Gerçekleşen netice bakımından taksirle dahi bir illiye kurulamıyorsa failin kastına göre ceza sorumluluğu söz konusu olabilir.

¹⁷ Hakeri, Hakan, *Sorularla Ceza Hukuku*, Türkiye Barolar Birliği yayını, s. 85.

¹⁸ Hakeri, Hakan, *Sorularla Ceza Hukuku*, Türkiye Barolar Birliği yayını, s. 85.

cc. Gerçekleştirilmek istenen ve gerçekleşen suçlarda (farklı) ağırlaştırıcı sebeplerin varlığı halinde da fail hatasından faydalandırılacaktır. Daha doğru bir anlatımla gerçekleştirmeyi düşündüğü netice meydana gelmediği için bundan sorumlu tutulamaz iken, gerçekleşen neticeyi ise amaçlamadığı için ağırlaştırıcı sebepler aleyhine uygulanamayacaktır. Somut olayda, ağabeyini öldürmek için bıçağını sallarken, yanlışlıkla babasını öldüren fail sadece adam öldürmenin temel şekline (TCK m. 81) göre sorumlu olacaktır.¹⁹

3. Hukuka Uygunluk Sebeplerinin Maddi Şartlarında Hata

Bir hukuka uygunluk sebebinin maddi koşullarında hata yapılması ise, işlenen suç açısından kastı ortadan kaldırır (m. 30, f. 3) Bu yanılmanın kaçınılabilir olması halinde; şayet söz konusu fiilin taksirle işlenmiş olması kanunda müstakil bir suç olarak tanımlanmış ise, fail ancak taksirinden dolayı cezalandırılabilir.

Örnek: Karşısındaki kişinin elini beline attığını gören fail tabanca çekeceğini düşünüp mağduru öldürdüğünde, mağdurun böyle bir niyeti yok ise fail meşru savunmanın maddi şartlarında yanılmıştır.

Sanığın ne ölçüde sorumlu tutulması gerektiği hususu da onun kusurluluğu (kaçınılabilir olup olmadığına göre)ile ilgilidir.

Örnek: Bir güvenlik görevlisinin hakim kararı veya savcının emri olduğu düşüncesinden hareketle arama yapmış ise burada hukuka uygunluk sebebinin maddi şartlarında yanılığa düşmüştür. Bu hata kişinin suç kastını ortadan kaldırır.

C. Kusurluluğu Etkileyen Hata Halleri

Zorunluluk hali olmadığı halde, fail böyle bir zorunluluk var sanarak suçu işlerse kastı ortadan kalkmaz ama kusurluluğu ortadan kaldıran sebepte hata yapıldığından kişinin sorumlu olmaz. Ancak bunun için söz konusu hatanın kaçınılmaz olması gerekir. Hata kaçınılabilir bir hata ise fail cezalandırılır.

¹⁹ Hakeri, Hakan, *Sorularla Ceza Hukuku*, Türkiye Barolar Birliği yayını, s. 87.

1. Kusurluluğu Ortadan Kaldıran veya Azaltan Bir Nedenin Maddi Şartlarında Hata (m. 30/3)

Bu durumda failin kastı vardır, kusurluluğu da tamdır ancak o kusurunu azaltan bir sebebin etkisinde kaldığı düşüncesi ile suç işlemiştir. Örneğin, haksız tahrik halinin maddi şartları olmadığı halde fail böyle bir haksız bir fiilin gerçekleştiği zannı ile bu haksızlığın oluşturduğu gazabın etkisi ile suç işlediğinde, bu hatasından yararlanır ve kusurluluğu azaltılmış olarak söz konusu olur. Bu durumda da hatanın kaçınılmaz olması gerekir.

Kaçınılabılır olup olmadığını nasıl belirleriz? İçine düşülen hatanın kaçınılabılır olup olmadığını, bizzat failin içinde bulunduğu şartları dikkate alarak belirlemeliyiz.

Ceza sorumluluğunu kaldıran nedenler; hukuka uygunluk nedenlerinin varlığı ve kusurluluğu ortadan kaldıran nedenler olarak iki kısımda ele alınır. Kişi meşru müdafaa halinde olduğunu düşünerek hareket etmiş ise hukuka uygunluk nedenlerinin varlığında hataya düşmüş demektir. Yine kişi gerçek bir zorunluluk hali olmadığı halde bu halin var olduğunu sanarak eylemi yapmış ise kusur sorumluluğunu kaldıran sebeplerin varlığında hataya düşmüş olacaktır.

Somut olayda, kusurluluğu ortadan kaldıran veya azaltan bir nedenin maddi şartlarında hataya düşmesi halinde, kişi bu hatasından yararlanır. Bu hata, kusurluluk bağlamında mütalaa edilmelidir (m. 30, f. 3).

Kişinin örneğin, zorunluluk halinin koşullarında, tehdidin varlığı hususunda, haksız tahrikin koşullarında, hukuka aykırı ve fakat bağlayıcı bir emrin varlığı hususunda yanılığa düşmesi halinde yanılığın kaçınılabılır olması halinde, cezalandırılacaktır; fakat cezasında, ancak alt sınıra kadar indirim yapılabilecektir.

2. İşlenen Fiilin Esasında Bir Haksızlık Oluşturduğu Hususunda Hata (m. 30/4)

Kişi, işlediği fiilin esasında bir haksızlık oluşturduğu hususunda hataya düşmüş olabilir. Bu durumda haksızlık yanılığı mevcuttur. Haksızlık yanılığı, kasta etkili olan bir husus olmayıp; kişinin işlediği

haksızlık açısından sadece kusurunun belirlenmesinde bir rol oynamaktadır.

Soyut olarak haksızlık yanılığsından söz edilemez. Ancak belli bir fiilin haksızlık teşkil edip etmediği hususunda bir yanılığın varlığından söz edilebilir. Kişi ancak işlediği fiilin hukuka aykırı olduğunun bir haksızlık teşkil ettiğinin bilincinde olmayabilir.

Bu yanılığın kaçınılabılır olması halinde, kişi cezalandırılacaktır; fakat cezasında, ancak alt sınıra kadar indirim yapılabilecektir.

Hatanın kaçınılmaz olup olmadığının belirlenmesinde, kişinin bilgi düzeyi, gördüğü eğitim, içinde bulunduğu sosyal ve kültürel çevre koşulları göz önünde bulundurulacaktır.

Daha önce 5237 s. TCK m. 4(2) de yer alan bu düzenleme 8.7.2005 T. 5377 sayılı Yasa'yla 30. maddeye 4. fıkra olarak eklenmiştir. Böylece, sakınamayacağı bir hata nedeniyle kanunu bilmediği için meşru sanarak bir suç isleyen kimsenin sorumlu olmayacağı öngörülmüştür. Benzer düzenlemenin, birçok Avrupa ülkesi kanununda yer aldığı, ülkemiz hukuk düzenine ise ilk defa girdiği belirtilmektedir.²⁰

Örnek olarak, dedesinden kalma tabloyu, normal bir tablo düşüncesiyle çok ucuza satan bir kimse, tarihi eser satmaktan dolayı sorumlu tutulamayacaktır. Zira kişi tablonun tarihi eser olduğunu bilseydi, (yani haksızlık yanılığsına düşmeseydi) zaten normal tablo fiyatı ile satmayacaktı.²¹ Ancak bu hüküm, suç isleyen herkesin "*ben bilmiyordum*" mazaretine sığınmasını sağlamaz. Çünkü yanılığ savunmasının haklılığını (yani kaçınılamaz olup almadığını) hakim takdir edecektir.

VII. YAŞ KÜÇÜKLÜĞÜ (m. 31)

Yaş küçüklüğü, bazen failin yaşına ve algılama yeteneğinin olmasına göre ceza sorumluluğunu tamamen ortadan kaldırmakta, bezende azalmasını sonuçlamaktadır.

²⁰ Hakeri, Hakan. Madde madde yeni TCK, <http://www.hakanhakeri.com/ytck yazidizisiiframe.htm>

²¹ Hakeri, Hakan. Madde madde yeni TCK, <http://www.hakanhakeri.com/ytck yazidizisiiframe.htm>

5237 sayılı TCK'da küçüklerin ceza sorumluluğu yeniden düzenlenirken ceza sınırları oldukça aşağıya çekilmiş, bu da çocukların suç itilmesini daha da kolaylaştıracağı şeklinde eleştirilere konu olmuştur. Buna bağlı olarak da yasanın yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra 5377 sayılı Yasa'yla değişiklik yapılarak ceza sınırları daha yukarıya çekilmiştir.

Aşağıda açıklandığı üzere, küçüklerin ceza sorumluluğu üç ayrı yaş kategorisinde düzenlenmiştir.

A. On İki Yaşından Küçüklerin Durumu

Yeni TCK'da sorumluluk yaşı on birden on ikiye çıkarılmıştır. Buna göre on iki yaşından küçükler hakkında ceza soruşturması ve kovuşturması yapılamaz. On iki yaşından küçüklerin ceza sorumluluğu yoktur. Fiili işlediği sırada henüz on iki yaşını bitirmemiş olması, çocuk açısından kusurluluğu mutlak surette kaldıran bir neden olarak kabul edilmiştir. Bu durumda çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanacaktır. Çocuklara özgü güvenlik tedbirlerinden maksat 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 5. maddesinde belirtilen koruyucu ve destekleyici tedbirlerdir.

"Yaş küçüklüğü"

MADDE 31. - (1) Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakkında, ceza kovuşturması yapılamaz; ancak, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir. ETCK Madde 53-2253 S.K. m. 11 ile yürürlükten kaldırılmıştır.

2253 S. K. Madde 11 - Fiili işlediği zaman 11 yaşını bitirmemiş olanlar hakkında kovuşturma yapılamaz ve ceza verilemez.

Ancak, fiil kanunen bir seneden ziyade hapis cezasını veya daha ağır bir cezayı müstelzim ise haklarında 10 uncu maddede yazılı tedbirlerden biri uygulanır.

11 yaşını bitirmemiş küçükler hakkında, veli veya vasi yahut bakmakla yükümlü kimseler tarafından yeterli tedbir alınması halinde, mahkemece diğer tedbirler uygulanmayabilir."

B. On İki - On Beş Yaş Grubu Küçüklerin Durumu

Fail on iki yaşını doldurmuş on beş yaşını doldurmamış ise; bakılacaktır. Bu yaş grubundaki fail, “*fülin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayabiliyor mu?*” veya “*davranışlarını yönlendirme yeteneği yeterince gelişmiş mi?*” Bu sorulara olumlu cevap verilemiyor ise failin yine ceza sorumluluğu yoktur. Eğer ki, fail işlediği fiilin anlam ve sonuçlarını algılayabiliyor ve davranışlarını yönlendirme yeteneği de yeterince gelişmiş ise ceza hukuku açısından fiilinden dolayı sorumlu olacaktır ancak daha az cezaya hükmetmek gerekecektir.

Buna göre; ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine on iki yıldan on beş yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan on bir yıla kadar hapis cezasına hükmolunur, sair hallerde verilecek ceza 1/2 oranında indirilecektir. Bu durumda verilecek ceza her fiil için yedi yıldan fazla olamaz.²²

“(2) Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da onbeş yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması halinde ceza sorumluluğu yoktur. Ancak bu kişiler hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur. İşlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı halinde, bu kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on iki yıldan on beş yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan on bir yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların yarısı indirilir ve bu halde her fiil için verilecek hapis cezası yedi yıldan fazla olamaz. (29.06.2005 T. 5377 sayılı Yasa 5. m. ile değişik.)

TCK Madde 54 –(2253 S.K. m. 12 ile yürürlükten kaldırılmıştır) 2253 S.K.m. 12 - Fiili işlediği zaman 11 yaşını bitirmiş olup da, 15 yaşını doldurmamış olan küçükler hakkında 20. maddeye göre yapılan inceleme, ceza ter-

²² 29.06.2005 T., 5377 sayılı Yasa’nın 5. maddesi ile cezalardaki miktar ve oranlar küçükler aleyhine değiştirilmiştir. Yasa’nın RG’de yayımlandığı 08.07.2005 tarihinden önceki lehe hükümlerin uygulamada dikkate alınması gerekir. Eski düzenleme aşağıdaki gibidir;

“... bu kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan on iki yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde yedi yıldan dokuz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların üçte ikisi indirilir ve bu halde her fiil için verilecek hapis cezası altı yıldan fazla olamaz.”

tibini gerektirmiyorsa mahkemece 10 uncu maddede yazılı tedbirlerden biri uygulanabilir.

Aksi halde haklarında aşağıda yazılı ceza tayin olunur.

1. Ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası yerine 15 sene ve müebbet ağır hapis cezası yerine 10 seneden aşağı olmamak üzere hapis cezası verilir.

2. Diğer cezalar yarıya indirilir. Ağır hapis cezaları hapse çevrilir. Ancak, bu fıkranın tatbiki suretiyle hükmolunacak cezalar her fiil için 7 seneden fazla olamaz.

3. Kamu hizmetlerinden yasaklılık ve genel güvenlik gözetimi altına alınmak cezaları uygulanmaz.

Bu hükümlülükler tekerrüre esas olamaz. İçtima halinde Türk Ceza Kanunu'nun genel hükümleri uygulanır."

C. On Beş – On Sekiz Yaş Grubu Küçüklerin Durumu

"(3) Fiili işlediği sırada onbeş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on sekiz yıldan yirmi dört yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on iki yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların üçte biri indirilir ve bu halde her fiil için verilecek hapis cezası on iki yıldan fazla olamaz.

TCK Madde 55 - (Değişik:9/7/1953 - 6123/1 m.) Fiili işlediği zaman on beş yaşını bitirmiş olup da on sekiz yaşını bitirmemiş olanlar hakkında aşağıda yazılı şekillerde ceza tayin olunur:

1. Ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası yerine yirmi seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezası;

2. Müebbet ağır hapis yerine on beş seneden yirmi seneye kadar ağır hapis cezası verilir.

3. (Değişik: 21/1/1983 - 2787/5 m.) Diğer cezaların üçte bire kadarı indirilir. Ancak, bu bendin tatbiki suretiyle hükmolunacak cezalar her fiil için on dört yıldan fazla olamaz.

4. Amme hizmetlerinden memnuiyet ve emniyeti umumiye nezareti altına alınmak cezaları tatbik edilmez.

Cezanın çektirilmesine başlandığı zaman on sekiz yaşını bitirmemiş olanlar hakkında hürriyeti bağlayıcı cezalar para cezasından çevrilmiş olsa dahi, onlara mahsus ceza evlerinde veya büyüklere mahsus ceza evlerinin hususi kısımlarında çektirilir. Bunlar on sekiz yaşını geçtikleri zaman eğer mahkum oldukları ceza müddeti üç seneden ve geri kalan müddeti iki seneden fazla ise büyük mahkumların bulundukları ceza evlerine naklolunurlar. Ancak bunlardan, geçirdikleri müddet içindeki hal ve durumlarına göre münasip görülenler hususi ceza evinde veya büyüklere mahsus ceza evlerinin hususi kısımlarında alıkonulabilirler. Hükmün infazına başlandığı tarihte on sekiz yaşını bitirmiş ve mahkum oldukları ceza müddeti üç seneden az bulunmuş olup da geçmişteki hallerine nazaran hususi ceza evinde veya büyüklere mahsus ceza evlerinin hususi kısımlarında bulundurulmaları daha uygun görülenlerin cezaları bu evlerde çektirilir.”

Fail on beş yaşını doldurmuş on sekiz yaşını doldurmamış ise; ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine on sekiz yıldan yirmi dört yıla; müebbet hapis cezası gerektirdiği takdirde ise on iki yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunması gerekir. Diğer cezaların üçte biri indirilir. Bu durumda verilecek ceza her fiil için on iki yıldan fazla olamaz.²³

IX. AKIL HASTALIĞI (m. 32)

“Akıl hastalığı

MADDE 32. - (1) Akıl hastalığı nedeniyle, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişiye ceza verilmez. Ancak, bu kişiler hakkında güvenlik tedbirine hükmolunur.

²³ 29.06.2005 T., 5377 sayılı Yasa’nın 5. maddesi ile cezalardaki miktar ve oranlar küçükler aleyhine değiştirilmiştir. Yasa’nın RG’de yayımlandığı 08.07.2005 tarihinden önceki lehe hükümlerin uygulamada dikkate alınması gerekir. Eski düzenleme aşağıdaki gibidir;

“... ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on dört yıldan yirmi yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan on iki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların yarısı indirilir ve bu halde her fiil için verilecek hapis cezası sekiz yıldan fazla olamaz”

ETCK Madde 46 - Fiili işlediği zaman şuurunun veya hareketinin serbestisini tamamen kaldırarak surette akıl hastalığına duçar olan kimseye ceza verilemez.

Ancak bu şahsın muhafaza ve tedavi altına alınmasına hazırlık tahkikatında Sulh Hakimi, ilk tahkikatta Sorgu Hakimi ve son tahkikatta vazifeli mahkeme tarafından karar verilir.

Muhafaza ve tedavi altında bulundurma müddeti şifaya kadar devam eder. Yalnız maznuna isnat olunan suç, ağır hapis cezasını müstelzim ise bu müddet bir seneden az olamaz.

Muhafaza ve tedavi altına alınan şahıs; muhafaza ve tedavinin icra kılındığı müessesesinin sıhhi heyetince, şifası tebeyyün ettiğine dair verilecek rapor üzerine aynı kazai mercice serbest bırakılır.

Bu husustaki rapor ve kararda, hastalığın ve isnat olunan suçun mahiyeti göz önünde tutularak, içtimai emniyet bakımından şahsın tıbbi kontrole ve muayeneye tabi tutulup tutulmayacağı, tutulacaksa müddet ve fasılası da gösterilir.

Tıbbi kontrol ve muayene; Cumhuriyet Müddeiumumilerince, kararda gösterilen müddet ve fasılalarda bu şahısların bulundukları mahalde yoksa en yakın salahiyetli mütehassısı olan hastane sıhhi heyetlerine sevk edilmeleri suretiyle temin olunur.

Bu tıbbi kontrol ve muayenede nüks arazi gösterenler hakim veya mahkeme kararı ile yine muhafaza ve tedavi altına alınıp aynı muamelelere tabi tutulurlar."

A. Failin algılama ve irade yeteneğinin olmaması (m. 32/1)

Akıl hastalığı bir hukuka uygunluk nedeni değildir. Fail akıl hastalığı nedeniyle işlemiş olduğu fiilin anlam ve sonuçlarını algılayamamakta ise işlediği fiilden dolayı ceza verilemez. Buna göre, akıl hastalığı eylemi hukuka uygun hale getirmemektedir. Akıl hastalığı failin ceza sorumluluğunu yani kusurluluğunu ortadan kaldıran bir durumdur. Bu nedenledir ki faile ceza verilememekle birlikte hakkında güvenlik tedbirine hükmedilebilmektedir.

Bunun yanı sıra gerekcede de açıklandığı üzere her akıl hastalığı failin her hareketindeki kusurunu ortadan kaldırmaz. Örneğin bir kleptoman, küçük şeyler çaldığında onun kusur yeteneği yoktur ancak, kasten öldürme suçunu işlediğinde kusur yeteneği tamdır. Bu nedenle failin hastalığı ile fiil arasındaki ilişkinin de dikkate alınması gerekir.

Akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri bakından temel esas eskiden olduğu gibi “iyileşme” değil “toplum açısından tehlikelilik” ölçütüdür. (m. 57/2)

B. İrade yeteneği azalmış ise (m. 32/2)

32. madde eski yasadan farklı olarak tam akıl hastalığı, kısmi akıl hastalığı ayrımını kaldırmıştır.

“2) Birinci fıkrada yazılı derecede olmamakla birlikte işlediği fülle ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği azalmış olan kişiye, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine yirmi beş yıl, müebbet hapis cezası yerine yirmi yıl hapis cezası verilir. Diğer hallerde verilecek ceza, altıda birden fazla olmamak üzere indirilebilir. Mahkum olunan ceza, süresi aynı olmak koşuluyla, kısmen veya tamamen, akıl hastalarına özgü güvenlik tedbiri olarak da uygulanabilir. (ALEYHE)

ETCK Madde 47 - Fiili işlediği zaman şuurunun veya hareketinin serbestisini ehemmiyetli derecede azaltacak surette akli maluliyete müptela olan kimseye verilecek ceza aşağıda yazılı şekilde indirilir:

1. Ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası yerine 15 seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis;

2. Müebbet ağır hapis yerine 10 seneden 15 seneye kadar ağır hapis;

3. Anne hizmetlerinden müebbet memnuiyet yerine muvakkatı memnuiyet; cezaları hükmolunur.

Diğer cezalar üçte birden yarıya kadar indirilir.”

Yeni düzenlemeye göre, kişi ya akıl hastasıdır ve bu nedenle 32/1. madde uyarınca kendisine ceza verilmez ve hakkında güvenlik tedbiri uygulanır. Ya da kişi akıl hastası değildir, ancak “işlediği fülle ilgili davranışlarını yönlendirme yeteneği azalmış” durumundadır. Bu durumda

ceza sorumluluğu vardır ancak daha az ceza alır. Aldığı cezanın yanı sıra akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirlerine de hükmedilebilir.

X. SAĞIR VE DİLSİZLİK (m. 33)

“Sağır ve dilsizlik

MADDE 33. - (1) Bu Kanunun, fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış olan çocuklara ilişkin hükümleri, on beş yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizler hakkında; on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanlara ilişkin hükümleri, on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizler hakkında; on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olanlara ilişkin hükümleri, on sekiz yaşını doldurmuş olup da yirmi bir yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizler hakkında da uygulanır.

TCK Madde 57 - Fiili işlediği zaman henüz on beş yaşını bitirmeyen sağır-dilsizler hakkında takibat yapılmaz. Bunlar hakkında yirmi dört yaşına kadar kalmak üzere 53 üncü maddenin ikinci fıkrası hükmü tatbik olunabilir.

TCK Madde 58 -Fiili işlediği zaman on beş yaşını bitirmiş olup da yaptığı işin neticesini fark ve temyiz ile hareket ettiği anlaşılmayan sağır, dilsizlere ceza verilmez.

Ancak fiil cürüm olduğu ve bir seneden fazla hapis cezasını veya daha ağır bir cezayı müstelzim bulunduğu takdirde yirmi dört yaşını henüz ikmal etmeyen sağır - dilsiz hakkında yirmi dört yaşına kadar kalmak üzere 53 üncü maddenin ikinci fıkrası hükümleri tatbik edilebilir.

Eğer fail yirmi dört yaşını bitirmiş ise mahkeme, hakkında 46. maddede gösterildiği su-rette muamele yapılmak üzere kendisinin salahiyetli makama teslimini emredebilir.

Eğer sağır-dilsizin suçu işlemekte fark ve temyiz ile hareket ettiği anlaşılır ve işlediği zaman on sekiz yaşını bitirmemiş bulunursa birinci fıkrası müstesna olmak üzere 54 üncü madde hükümleri tatbik olunur.

Sağır-dilsiz on sekiz yaşını bitirip de yirmi bir yaşını bitirmemiş ise 55. madde hükümleri tatbik olunur.

Sağır-dilsiz yirmi bir yaşını bitirmiş ise, Ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası yerine otuz yıl, müebbet ağır hapis cezası yerine yirmi dört yıl ağır hapis cezası hükmolunur.

Sair hallerde cezanın altında biri indirilir.”

Sağır ve dilsiz failerle ilgili olarak, yaş küçüklüğü rejimine paralel bir düzenleme yapılmıştır.

Ancak sağır ve dilsizlerin algılama ve irade yeteneklerin daha geç gelişebileceği düşüncesiyle yaş sınırları da yukarıya çekilmiştir.

Yeni Yasa’da, fiili işlediği sırada yirmi bir yaşını doldurmuş sağır ve dilsizler bakımından yaşın, ceza sorumluluğu üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı kabul edilerek eski Yasa’nın 58/son maddesindeki yirmi yaşını doldurmuş sağır ve dilsizler hakkındaki indirimler kaldırılmıştır.

Bu kişilerin işledikleri fiiller açısından algılama ve irade yeteneği olup olmadığını yönünde sorun çıktığında akıl hastalarına ilişkin sorumluluk rejiminin dikkate alınması gerekir.

XI. GEÇİCİ NEDENLER, ALKOL VE UYUŞTURUCU MADDE ETKİSİNDE OLMA (m. 34)

“Geçici nedenler, alkol veya uyuşturucu madde etkisinde olma

MADDE 34. - (1) Geçici bir nedenle ya da irade dışı alınan alkol veya uyuşturucu madde etkisiyle, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişiye ceza verilmez.

(2) İradi olarak alınan alkol veya uyuşturucu madde etkisinde suç işleyen kişi hakkında birinci fıkra hükmü uygulanmaz.

TCK Madde 48 - Suçu işlediği esnada arızı bir sebepten dolayı 46 ve 47. maddelerde münderiç akli maluliyet halinde bulunan kimseler hakkında o maddelerdeki ahkam tatbik olunur.

İhtiyari sarhoşlukla ve ihtiyari ile kullanılan uyuşturucu madde tesiriyle işlenen fiiller bu madde hükmünden hariçtir.”

Kişilerin algılama ve irade yeteneklerini etkileyen etkenlerin tesirine bilinci olmadan girmesi mümkündür. Örneğin bir kimyasal madde üretim yerinde yayılan kokunun etkisi ile kişiler bilincini yitirmiş olabilir. Bu durum kusur yeteneklerini kaldırabilir.

Bebeğini emzirirken uykuya dalan anne bebeğinin havasız kalması neticesinde ölümünü sonuçlayabilir. Bu durumda gerçekleşen ölümle ilgili olarak annenin kusur yeteneği yoktur. Burada annenin sorumluluğunu belirlerken uyku halindeki değil uykudan önceki davranışları (dikkat ve özen yükümlülüğü açısından) dikkate alınacaktır

Kişinin, yanılarak veya zorla alkol veya uyuşturucu etkisine girmesi halinde suç yeteneğinde söz edilemez, ancak bu hale girilmesinde failin taksirinin dahi olmaması gerekir.

Suç işlemeyen önce iradi olarak alkol veya uyuşturucu madde alınması halinde işlediği suç bakımından kusur yeteneğinin var olduğu kabul edilmiştir.